

KANTIŠKOJI „DAIKTO PATIES SAVAIME“ PROBLEMA RAE LANGTON INTERPRETACIJOJE

Edvardas Rimkus

Vilniaus universiteto
Filosofijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (8 5) 266 7617
El. pa tas: edrimkus@gmail.com

Straipsnyje pristatomas ir nagrinėjamas Rae Langton požiūris į kantiškąją „daikto paties savaime“ problemą. Autorė noumeno ir fenomeno perskyrą interpretuoja kaip dviejų „daikto paties savaime“ savybių rūšių perskyrą. Fenomenas – tai išoriškai noumeno atžvilgiu pasireiškiančios jo savybės. Išorinės savybės yra noumeno generuojamos jėgos. Noumenas turi ir vidines savybes, vidinę prigimtį, kuri nepasireiškia išoriškai ir todėl nėra prieinama pažinimui. „Vidinių savybių“ koncepcija kritikuojama teigiant, jog ji pernelyg išplečia Kanto apriorinių intelekto kategorijų taikymo sferą ir yra nesuderinama su noumeno, kaip nekonceptualizuoto ir nepriklausomo nuo juslinio receptyvumo daikto, galima reikšme Kanto filosofinėje teorijoje.

Pagrindiniai žodžiai: Langton, Kantas, daiktas pats savaime, išorinės savybės, vidinės savybės.

Šiuolaikiniai angloamerikiečiai, tyrinėjantys Immanuelio Kanto filosofiją, naudoja įvairias metodologijas, skiriasi ir jų teorinės orientacijos. Vieni autoriai tęsia analitinės filosofijos tradiciją, tačiau nebūtinai apsiribodami tik kritine Kanto teorijų analize, ieškoma ir tam tikrų šios filosofijos krypties ir transcendentalinės filosofijos sąsajų (Robert Hanna, Delbert Reed¹). Kiti plėtoja epistemologinius tyrimus, telkdamiesi į pažinimo procesą, jo kilmės ir ribų klausimus, suvokdami Kanto atvertą transcendentalumo horizontą kaip tam tikrą istorinį lūžio tašką pačioje pažinimo teorijos raidoje

(Georges Dicker, Lori Underwood²). Tai dvi ryškiausios tendencijos. Taip pat yra autorių, veikiamų kontinentinės filosofijos krypties, atliekančių specializuotus mokslo filosofijos, matematikos filosofijos, sąmonės filosofijos, kalbos filosofijos ir kitokius tyrimus, nagrinėjančių filosofijos ir mokslų (pvz.: psichologijos, fizikos, teologijos) konceptualines sąsajas. Jie savo darbuose detalai nagrinėja Kanto teorijas ar bent į jas atsižvelgia. Žiūrint į tuos darbus, kuriuose gvildinama kantiškoji „daikto paties savaime“ problema, galima matyti atskirus požiūrius, interpretacijas, skirtingas

¹ Hanna, R. 2001. *Kant and the Foundations of Analytic Philosophy*. Oxford: Clarendon Press; Reed, D. 2007. *The Origins of Analytic Philosophy: Kant and Frege*. London, New York: Continuum.

² Dicker, G. 2004. *Kant's Theory of Knowledge: An Analytical Introduction*. Oxford University Press; Underwood, Lori J. 2003. *Kant's Correspondence Theory of Truth. An Analysis and Critique of Anglo-American Alternatives*. New York: Peter Lang Publishing.

argumentavimo strategijas ir konstatuoti didesnę ar mažesnę tokių teorinių pozicijų autoritetingumą. Reikšmingas, aktyviai svarstomas pozicijas *noumeno* klausimu yra pateikę šie autoriai: Henry Allison, Paul Guyer, Karl Ameriks, Robert Adams, Rae Langton, Michelle Grier, Desmond Hogan, Eric Watkins³.

Kantiškąją *noumeno* problematiką Rae Langton aptaria sąmoningai apeidama jau tradiciniu tapusį ir įvairių kantizmo bei neokantizmo srovių išnaudotą *transcendentalumo sritį*, kurioje „daiktas pats savaime“ yra suvokiamas pirmiausia kaip tam tikra ribinė sąvoka, suvaldanti pernelyg savimi pasitikinčio metafizinio ir mokslinio proto pažintines pretenzijas, tokiu būdu *noumenas* yra paverčiamas *pažinimo teorijos* sąvoka, svarbia bendrajai filosofijos metodologijai. Autorė savo argumentaciją konstruoja susitelkdama ne į kopernikiškąjį perversmą ir transcendentalinį pažinimą, o į Kanto juslinio receptyvumo teoriją. Nepažinusis *noumenas* yra apibrėžiamas pozityviai, priskiriant jam savybes, tad jis paverčiamas tam tikros rūšies realiai egzistuojančiu esi-

niu. Tyrėja argumentuoja ontologiškai ir ši savo apsisprendimą bando savaip pagrįsti. Kanto *noumeno* teorijoje neabejotinai esama ir ontologinio momento, juk filosofas „daiktą patį savaime“ apibūdina kaip *fenomeno* priežastį, aršiai kritikuodamas Berklio imaterializmą. Langton atsiriboja nuo itin logizuoto ir epistemologizuoto *noumeno* traktavimo, kritikuodama vieną tokios pozicijos atstovų – Henry Allisoną, kuris, jos manymu, pernelyg supaprastina kantiškąją „daikto paties savaime“ problematiką: *fenomeną* suvokdamas kaip patiriamą realų daiktą, o *noumeną* – kaip daiktą apskritai, kaip abstrakciją, naudojamą tada, kai moksle prisireikia bendrųjų sąvokų, kuriose atsyjama nuo vienu ar kitu realių daikto savybių ir susitelkiama į rūpimus aspektus, *noumeno* kategoriją jis paverčia tik tam tikru *mąstymo apskritai* principu (Langton 2007 [1998]: 8–9). Tad Langton pozicijos nagrinėjimas leidžia pažvelgti į šiuolaikinį anglosaksų kantizmą, pajusti dabartinės ten vykstančios diskusijos *noumeno* klausimais atmosferą.

Immanuelio Kanto (1724–1804) transcendentalinėje filosofijoje „daikto paties savaime“ sąvoka yra išskirtinės svarbos. Tai tokia teorinė konstrukcija, be kurios kritinė filosofija taptų neįmanoma. *Noumeno* teorija Kantui leidžia įsteigti tam tikras gamtos mokslinio pažinimo ribas ir dėl to nesutapatinti mokslinio pažinimo ir filosofinio mąstymo. Pasak Kanto, empiriniame tyrime yra taikomi aprioriniai pažinimo principai, juslumo formos, įvairios intelekto sukurtos kategorijos, o *noumeno* sąvoka yra būtina „<...> kad juslinis stebėjimas nebūtų taikomas daiktams patiems savaime ir, vadinasi, kad būtų apribota juslinio pažinimo objektyvi reikšmė (nes visa kita, ko jis neapima,

³ Allison, H. 1983. *Kant's Transcendental Idealism*. New Haven, Conn: Yale University Press ir Allison H. 2004. *Kant's Transcendental Idealism*. Revised and Enlarged Edition. New Haven and London: Yale University Press; Guyer, P. 1987. *Kant and the Claims of Knowledge*. Cambridge and New York: Cambridge University Press; Ameriks, K. 1992. *The Critique of Metaphysics: Kant and Traditional Ontology*, in: Guyer, Paul (ed.): *Cambridge Companion to Kant*. p. 249–279. New York: Cambridge University Press; Adams, R. 1997. Things in themselves. *Philosophy and Phenomenological Research* 57 (4): 801–825; Langton, R. 1998. *Kantian Humility: Our Ignorance of Things in Themselves*. Oxford: Oxford University Press; Grier, M. 2001. *Kant and the Doctrine of Transcendental Illusion*. Cambridge: Cambridge University Press; Hogan, D. 2009. How to know Unknowable Things in themselves. *Nous* 43 (1): 49–63; Watkins, E. 2009. Kant on the Hiddenness of God. *Kantian Review* 14 (1): 81–122.

noumenais vadinama kaip tik dėl to, kad būtų parodyta, jog juslinis pažinimas savo srityje negali apimti visko, ką mąsto intelektas“ (Kant 1996: 239). Šiame straipsnyje yra pateikiamas ir nagrinėjamas vienas naujausių požiūrių į kantiškąjį *noumeną*. Tyrimo uždaviniai: 1) sugretinti Langton interpretaciją su Kanto transcendentaline filosofija, 2) pateikti autorės teorinės pozicijos vertinimą.

Rae Langton monografijoje „Kantiškasis nuosaikumas“ noumeno sąvoka yra interpretuojama kaip prasminga ir teoriškai perspektyvi filosofinė idėja. Jos pastebėjimu, Kanto teiginiai, kad fenomenai skiriasi nuo noumenų, kad noumenai tikrai egzistuoja ir kad mes nežinome, kokie yra noumenai, iš pirmo žvilgsnio pasirodo kaip filosofinis nesusipratimas. Kanto istorija apie noumenus ir fenomenus atrodo nepapasakojama. Jei nepažįstame noumenų, kaip galime žinoti, kad jie iš viso egzistuoja? Dėl to savaime kyla noras tokias Kanto mintis interpretuoti ne bandant suprasti, kas buvo pasakyta, bet manant, jog filosofas iš tikro nenorėjo pasakyti to, ką pasakė, ir todėl reikėtų ieškoti visai kitokio šių teiginių paaiškinimo (Langton 2007 [1998]: 1). Autorė nemano, kad noumeno sąvoka tėra paprastas metafizikos absurdas, ir pateikia savo požiūrį. Problema, kurią sprendžia Langton, suformuluojama tokiu klausimu: *kodėl mes nepažįstame noumenu, o tik fenomenus?*

Kanto epistemologinį nuosaikumą Langton nuosekliai kildina iš jo juslinio receptyvumo sampratos: *noumenai* egzistuoja, jie yra *fenomenų* priežastys arba juslėmis fiksuojamų daiktų sukėlėjai. Mes pažįstame, moksliskai tyrinėjame ne priežastis, o pasekmes – fenomenus. Dalis tikrovės mums yra neprieinama. Pažintinis nuosaikumas

yra pagrindžiamas tam tikra ontologija. Jos manymu, noumeno idėją galima pagrįsti ir be transcendentalinių argumentų: be juslumo formų (erdvė, laikas), be intelekto apriorinių kategorijų ir principų.

Langton kelia dar kitą klausimą: „Ar egzistuoja du pasauliai, ar tik vienas pasaulis apmąstomas dviem būdais? Ar reiškinys ir daiktas pats savaime yra viena ir tas pat?“ (Langton 2007 [1998]: 12). Ginama pozicija, kad Kanto teorijoje kalbama tik apie vieną pasaulį, tačiau egzistuoja dvi to paties „daikto savaime“ savybių rūšys: juslėmis pagaunamos arba pasireiškiančios savybės ir „vidiniai daiktų predikatai“. *Fenomeno ir noumeno sąvokos žymi ne dvi skirtingas esinių rūšis, bet dvi skirtingas to paties „daikto savaime“ savybių rūšis*. Langton poziciją galima glaustai suformuluoti tokiais teiginiais: a) egzistuoja daiktai patys savaime, kurie turi vidines savybes, b) daiktai, kurie turi vidines savybes, turi ir išorines savybes – dėl tam tikro poveikio atsirandančius fenomenus, c) mes neturime jokių žinių apie vidines daiktų savybes. Vadinas, tada, kai noumenas veikia mūsų jusles, susiduriame su fenomenu, bet stebime ne vidines, o būtent santykinės, išoriškai noumeno atžvilgiu pasireiškiančias savybes, stebime tik tam tikrą dalį jo savybių, nematome viso daikto kaip predikatų visumos. Noumeno sąvoka čia pasirodo kaip ribojanti proto pažintines galias ta prasme, kad dalis realybės yra pasislėpusi nuo mūsų. Pasak Langton, „Būtent tai yra esminis filosofinis atradimas ir, Kanto požiūriu, priežastis liūdėti“ (Langton 2007 [1998]: 14).

Toliau pažymima, jog „Idėja tokio daikto, kuris egzistuoja „absoliučiai“ arba nepriklausomai, yra substancijos idėja“ (Langton 2007 [1998]: 18). Daiktas, kaip

substancija, yra absoliutus subjektas, jis gali būti mažomas tik kaip subjektas ir niekada kaip kažkieno predikatas. Tad, pasak Langton, kantiškasis fenomenas yra tik predikatas. Šiuo požiūriu būti savybe – tai būti suvokiamam, patiriamam esant tam tikram poveikiui. Substancija yra savybių pagrindas, ji pati negali būti traktuojama kaip savybė, kaip generuotas esinys. Priešingu atveju pagrindo paieškos nusitęstų į begalybę. Aiškindami vienus daiktus per kitus patektume į begalinį ontologinį regresą. Substancija turi tam tikras vidines savybes, kurios „vidinių“ statusą įgauna todėl, kad nepasireiškia išoriškai pačios substancijos atžvilgiu, neįeina į jokių santykius su kitais daiktais ar su žmogaus sąmone. Daikto-fenomeno savybingumas yra traktuojamas kaip tam tikros veikiančiosios jėgos pasekmė. Kūno karštis yra jėga, kuri pasireiškia kitame kūne kaip tam tikras išpaužas ar pėdsakas – poveikio metu. Išorines daikto savybes Langton vadina santykinėmis ir (ar) sąryšinėmis savybėmis.

Šalia metafizinės arba ontologinės noumeno sampratos Kanto filosofijoje, pasak autorės, esama ir kitos – epistemologinės šios idėjos traktuotės. Metafiziškoji samprata yra tam tikra bazė, kai nurodoma, kas apskritai egzistuoja – būtent noumenai ir fenomenai. Epistemologiniu pjūviu, anot Langton, Kantas atskiria fenomenus ne nuo noumenų, bet fenomenus nuo subjektyvių reiškinių, subjektyvių potyrių. Fenomenai savo objektyvumą įgauna konceptualizacijos procese dėl mentalinių arba apriorinių struktūrų. Todėl fenomenas nebėra tik juslinis potyris, o tam tikru būdu įsivaizduojamas, suprantamas, teoriškai įprasmintas dalykas. Fenomenas yra mokslinio tyrimo objektas – tai nebe asmeninis juslinis poty-

ris, ne subjektyvus juslinis daikto vaizdinys (Langton 2007 [1998]: 19–20). Tad vienu atveju, metafiziniu aspektu, fenomenas yra tai, kas pasireiškia kaip tam tikra substancijos savybė ir yra jos poveikio sąmonei rezultatas, kitu – epistemologiniu aspektu, fenomenas yra tai, kas mažoma sąvokomis mokslinėje teorijoje. Pati substancija fenomenaliame pasaulyje nepasireiškia. Galiausiai metafizinė Langton tezė yra tokia: *daiktai patys savaime yra substancijos, kurios turi vidines savybes; fenomenai yra išorinės substancijų savybės.*

Pasak autorės, pačios daiktų poveikio vieni kitiems jėgos įrodo, kad egzistuoja ne tik tai, kas yra tokio poveikio rezultatai – fenomenai, įvairiomis sąlygomis atsirandančios ar išnykstančios daiktų savybės, bet ir tų poveikių šaltiniai, generatoriai – noumenai. Kadangi fenomenas yra noumeno savybė, argumentuoja tyrėja, „daiktų pačių savaime“ nereikėtų suvokti kaip absoliučiai neteikiančių jokios informacijos apie save. Nors mes nežinome, kokie yra noumenai, kokios jų vidinės savybės, mes bent jau žinome, kad jie egzistuoja kaip fenomenų pagrindas (Langton 2007 [1998]: 22). Be to, noumenas, kuris turi vidinių savybių, turi ir fenomenalių savybių, noumeną mes pažįstame, kiek pažįstame jo fenomenalias savybes. Todėl, anot Langton, kantiškoji pažiūra, jog mes nepažįstame noumenų, neturi būti suprasta absoliučia prasme. Mes nepažįstame tik tam tikros dalies daikto savybių – vidinių jo savybių.

Langton požiūris, kad noumenas, kaip vidinių savybių turėtojas, yra tas pats daiktas, kuris turi ir išorines savybes, jos manymu, leidžia atmesti visai nepagrįstą fenomeno ir noumeno supriešinimą – kai tam tikri subjektyvūs vaizdiniai traktuojami

kaip visai kažkas kita negu tas nežinomas tikrasis daiktas x, niekaip neprieinamas ir nepasireiškiantis sąmonei. Dalis noumeno savybių pasireiškia, tačiau būtent išorinės, o ne vidinės. Supriešinę fenomeną su noumenu, pasak autorės, įsteigtume absoliučią perskyrą tarp šių ontologinių (metafizinių) ir epistemologinių dimensijų, tada daikto savybės visai nereprezentuotų noumeno, o tebtų subjektyvios jo iliuzijos, asmeniniai, solipsistiniai vaizdiniai. Sakydami, kad kreida yra balta, pailga, kieta, trapi, tepi ir t. t., mes suvoktume tokių savybių sukėlėją kaip kažką visai skirtingą nuo šito konkretaus matomo kredo gabalo. Atsirastų neįveikiamas dualizmas kaip pasekmė dviejų skirtingų postuluotų esinių – noumenų ir fenomenų. Tačiau fenomeną suprantant kaip noumeno savybę – šis dualizmas, pasak jos, yra panaikinamas. Vadinasi, išnyksta ir daikto juslinių savybių iliuziškumas, subjektyvumas. Daikto juslinės manifestacijos yra kažkas realu, iš ko mes galime kažkiek spręsti ir netgi moksliskai pažinti patį noumeną. Tad Langton atmeta požiūrį į „daiktą patį savaime“ kaip visiškai skirtingą nuo juslinių jo apraiškų. Kantas čia yra traktuojamas kaip mokslinio realizmo vienos iš atmainų atstovas, jo pozicija netapatinama su fenomenalizmu.

Fenomenalias substancijos savybes Langton suvokia kaip noumeno jėgas. Fenomenali substancija kaip materialus daiktas ar kūnas yra tik „tarsi substancija“, substancija tik nebent loginiu požiūriu. Kaip predikatų subjektas ji yra tik tam tikras mintinis noumeno – absoliučiosios substancijos – vaizdiny. Pasak autorės, materija gali būti mąstoma kaip subjektas, bet ji negali egzistuoti kaip absoliutusias subjektas. Kūnas yra išoriškas substancijos atžvilgiu.

„<...> Kantas vartoja „fenomeno“ sąvoką apibūdinti ne jusliniams duomenims, kaip šį terminą vartoja fenomenalistas; ne įvardyti stebimiems esiniams, kaip galėtų šita terminą vartoti mokslo filosofas; bet apibūdinti *daiktams, kurie nėra substancijos*“ (Langton 2007 [1998]: 66).

Pasak Langton, Kantas tik vartoja fenomeno sąvoką, bet dėl to jis netampa fenomenalistu. Kantiškasis fenomenas fenomenalistine prasme nėra juslinė idėja. Kantas, anot tyrėjos, labiau domisi moksliniu fenomenu, o ne pasireiškiančiu sąmonei fenomenu, jį domina mokslinis objektas, dėl to savo teorinį interesą filosofas sutelkia ne tiek į sąmonės turinius, kiek į mokslą, į mokslinius realybės aprašus. Fenomenalistinę interpretaciją, esą, atmeta ir Kanto pažiūra, jog daiktai egzistuoja ne todėl, kad mes turime juslines jų pagavas, bet priešingai, todėl, kad daiktai egzistuoja, mes juos ir galime jusliškai suvokti. Pasak Langton, Kantas manė, kad tam tikros fizinio pasaulio jėgos nulemia tokių potyrių kaip spalva, kvapas, garsas atsiradimą, tačiau patys tie pojūčiai neatspindi to, kas realu daiktuose, tai tik tam tikri pačių žmogaus juslių pakitimai. Tačiau tai, kas tuos pojūčius sukelia, yra realiai egzistuojančios galios (Langton 2007 [1998]: 142–146). Kaip teigia Kantas „<...> neneigiant išorinių daiktų tikrojo egzistavimo, apie daugelį jų predikatų galima pasakyti: jie priklauso ne šiems daiktams patiems savaime, o tik jų reiškiniams ir už mūsų vaizdinio savarankiškai neegzistuoja, – tai visuotinai priimta ir pripažinta dar daug anksčiau prieš Loką, bet ypač po jo. Tam priklauso šiluma, spalva, skonis ir kt.“ (Kantas 1972: 70). Langton savo interpretacijoje tvirtina, jog egzistuoja realūs, fiziniai spalvų ir garsų

koreliatai. Pačios spalvos ir patys garsai tėra tam tikros subjektyvios jų apraiškos. Todėl tai jau nėra toks fenomenalizmas kaip, pavyzdžiui, Berklio, kuris ne tik nepripažįsta daikto savaime, materialiosios substancijos, bet ir teigia, kad egzistuoja tik tai, kas yra suvokiama jusliškai, ir tiek, kiek tai suvokia sąmonė: „<...> išorinių kūnų egzistavimo prielaida nėra būtina aiškinant mūsų idėjų susidarymą, nes manoma, jog idėjos kartais atsiranda ir galbūt galės visada kilti tokia pat tvarka kaip dabar – nedalyvaujant išoriniams kūnams“ (Berklis 1988: 67). Spalvas ar garsus sukelia tam tikros fizinės jėgos, todėl realiai, nepriklausomai nuo sąmonės, egzistuoja būtent jos, o spalva ir garsas tėra tų jėgų poveikio sąmonei rezultatas ir šia prasme egzistuoja tik sąmonėje, tačiau tai tik iš pirmo žvilgsnio, pasak Langton, gali pasirodyti panašu į berkliskąjį imaterializmą. Kantiškieji fenomenai kaip mokslinio tyrimo objektai turi erdvinės ir dinaminės savybes. Jie taip pat gali turėti tokių savybių, kurių mes kol kas negebame fiksuoti, ir kurias mokslas galbūt atras ateityje (Langton 2007 [1998]: 156).

Pasak tyrėjos, Kanto apmąstomos dinaminės daikto savybės yra jėgos, pasireiškiančios kaip tam tikri poveikiai ir tų poveikių rezultatai. Tačiau esama ir erdvinių daikto savybių, kurios yra statiškos ir todėl galimos mąstyti formaliomis matematikos (geometrijos ir aritmetikos) sąvokomis (Langton 2007 [1998]: 169). Tačiau galiausiai netgi tokios savybės kaip daikto forma ar tūris – erdvinės jo apibrėžtys – priklauso fenomenui, o ne noumenui. Tad suprantama, kodėl Kantas, pasak Langton, noumenus – vidinių savybių turėtojus – traktuoja kaip necharakterizuojamus nei laiko, nei erdvės formomis, nei intelekto

kategorijomis. Erdviškumas ir laikiškumas kaip apriorinės formos, apriorinės sąvokos tėra būdai apdoroti fenomenalias savybes, empirinius duomenis.

Langton pažymi, jog svarbu nedaryti klaidos ir neinterpretuoti išorinių noumeno savybių kaip erdvinių ta prasme, kad jos egzistuoja vienoje erdvėje, tik kitoje negu mes patys vietoje. Svarbiausia tai, kad išorinės daikto savybės yra išoriškos ne mūsų, bet noumenų atžvilgiu ir jos kartu yra noumeno poveikio jėgų sąmonei rezultatas. Tad turėtume vengti interpretuoti fenomenus kaip išoriškus mūsų atžvilgiu. Daikto savybės, aišku, egzistuoja išoriniame pasaulyje, bet čia svarbu dėti akcentą, jog fenomenas yra sukliamas „daikto paties savaime“ ir tuo požiūriu jis yra išoriškas būtent noumeno atžvilgiu. „Tai, kad mes pažįstame išorines daiktų apraiškas, bet ne daiktus pačius savaime, reiškia, kad mes žinome išorines, bet ne vidines substancijos savybes“ (Langton 2007 [1998]: 37).

Langton nuomone, Kanto fenomenali substancija yra išorinių savybių rinkinys, tad ji nėra substancija ta prasme kaip noumenas, turintis savo vidinę prigimtį. Fenomenali substancija yra visai kas kita negu substancija tikslia kantiška prasme, kas kita negu *daiktas pats savaime*. Noumenas niekada negali būti kieno nors predikatu, jis yra tam tikras fenomenalių daikto savybių galutinis pamatas. Todėl tik sąlygiškai, dėl tam tikro sąvokinio žymėjimo patogumo fenomenali substancija gali būti nusakoma kaip subjektas. Panašiai kaip poezijoje veikėjas gali būti „meilė“ arba kai „kovą“ galime mąstyti kaip tam tikrą loginį subjektą priskirdami jai, pavyzdžiui, nuožmumo savybę, taip ir fenomenali substancija tėra patogi metafora, o ne tikslus dalyko

apibūdinimas. „Kūnai gali būti suprantami kaip substancijos todėl, kad jie gali būti mąstomi kaip savybių turėtojai: namas yra didelis, laivas plaukia pasroviui“ (Langton 2007 [1998]: 55). Tad kūnas tėra tam tikras konceptualus vaizdinys, o savo tikrovėje jis yra fenomenas – noumeno generuojama savybė. Tik dėl tam tikro įvardijimo patogumo, Langton požiūriu, juos galima vadinti fenomenaliomis substancijomis. Kanto pirmojoje analogijoje kaip tik ir kalbama apie fenomenaliąją substanciją (Langton 2007 [1998]: 230). Pirmoji analogija skelbia: „Kintant reiškiniams, substancija visada išlieka ir jos kiekis gamtoje nei didėja, nei mažėja“ (Kant 1996: 188). Fenomenali substancija interpretuojama kaip sąlyginis, nominalus loginis subjektas.

Materijos sąvoka Kanto teorijoje, Langton požiūriu, yra tapati fenomenalios substancijos sąvokai, vadinasi, materija yra bendramatė ir su loginiu objektu. Tad koks nors daiktas ar procesas kaip materialus reiškinys jau gali būti irgi mąstomas kaip turintis savo paties įvairius predikatus. Fenomenas kaip noumeno savybė turi dar ir savo atskiras, nominalias savybes. Materija nėra tikroji substancija, absoliutusias subjektas, o tik grynosios substancijos fenomenas. Kūno ir materijos sąvokas, pasak Langton, taip pat galima tapatinti. Tada fenomenali substancija yra noumeno vaizdinys, kuris kartu yra ir loginis subjektas, bet ne absoliutusias subjektas, turintis vidinių, niekam nepasireiškiančių savybių. „Grynoji substancijos sąvoka yra sąvoka absoliučiojo subjekto, kuris nėra jokiuose santykiuose su kitais daiktais, vadinasi, yra tai, kas galėtų išlikti netgi tada, kai visi daiktai, su kuriais jis buvo susijungęs, pradingtų“ ir „Materija yra absoliučiojo subjekto vaizdinys ir, ne-

paisant tam tikrų jos trūkumų, yra tai, kas mums prieinama kaip subjektas, kuris gali būti duotas jusliškai“ (Langton 2007 [1998]: 60). Pasak Langton, kantiškąją materiją turi sudaryti kažkas paprasta, nedaloma, nes kitaip ji negalės būti sukomponuota iš viso; o štai matematinė erdvė jau yra be galo dali (Langton 2007 [1998]: 98). Begalinis dalumas pasirodo kaip galimas tik matematinėje idėjoje, bet ne tikrovėje. Tokiu būdu, Langton įsitikinimu, Kantas sprendžia materijos dalumo problemą.

Norėdama dar aiškiau suformuluoti savąją noumeno ir fenomeno skirties interpretaciją, Langton pasinaudoja planetos ir jos gravitacinio lauko analogija: kaip planeta yra ją supančio gravitacinio lauko šaltinis, kuri skiriasi nuo jo, nuo paties lauko aktyvumo, taip „daiktas pats savaime“, kaip tam tikra fizinė monada, skiriasi nuo tų jėgų, kurios sklinda iš jo. Gravitacinis laukas kaip savybė, akivaizdu, negali būti suvokiamas kaip substancija, nes jis neegzistuoja pats vienas, o yra sukuriamas planetos, panašiai, pasak Langton, yra ir su išorinėmis noumeno savybėmis kaip tam tikromis jėgomis (Langton 2007 [1998]: 98).

Fizinis pasaulis tokioje sampratoje tam tikra prasme yra virtualus, bet ne tikrasis monadų, daiktų pačių savaime pasaulis. Kanto teorijoje, pasak Langton, erdvė yra pripildyta jėgų, o ne tvirtų atomų. Jėgos nėra substancijos, nes jos negali egzistuoti vienos pačios atskirai. Erdvė yra substancijos veiklos laukas ir jame negalima rasti nieko kito, kaip tik jėgą, tad erdvėje nerasime noumenų. Monadinė substancija iš principo nėra tįsi, tad nėra nei dali, nei turinti kokią nors formą, todėl ir galima sakyti, kad jos iš viso nėra erdvėje (Langton 2007 [1998]: 100). Šia prasme daikto paties savaime,

kaip vidinių savybių turėtojo, iš principo negalima pažinti, o fizinė daikto apraiška yra jo savybė kaip sklindanti jėga, kurią jau galime tyrinėti. *Langton interpretacijoje daiktas pats savaime tiesiogine prasme yra metafizinė substancija – iš principo negalinti pasireikšti fiziškai.* Tačiau ši metafizinė substancija nėra ideali esybė, o realus, aktualus ir aktyvus fenomeno šaltinis. Daiktai savyje yra prieinami tik mąstyme, nors jie yra realūs fenomeno šaltiniai. Noumeno nėra patirties lauke. Tačiau tai nereiškia, anot Langton, kad Kantas dėl to tampa idealistu. Nesupratimas kantiškosios noumeno idėjos reiškia vidinių substancijos savybių nesupratimą, neišmanymą, ir tai, jos teigimu, yra episteminis nuosaikumas, o ne idealizmas. Kai kurie realybės aspektai, vidiniai aspektai, yra anapus mūsų pažintinių gebėjimų (Langton 2001: 64). Juslinis receptyvumas mums neleidžia prieiti prie vidinių savybių kaip juslinių duomenų šaltinio, todėl daiktai, kokie jie yra patys savaime, mums nėra žinomi (Langton 2001: 67).

Noumenai Langton vaizduojami kaip skleidžiantys savybes, kurios sąveikauja tarpusavyje. Ši procesą stebime kaip kūnų sąveiką. Tad materialioji substancija arba kūnas yra absoliučiosios substancijos epifenomenas. Ir tik kasdienio proto požiūriu kūnas pasirodo kaip autonomiškas daiktas, su kuriuo atliekame įvairias operacijas. Langton interpretacijoje kantiškasis kūnas tėra tik fenomenalių noumeno savybių rinkinys.

Kantui išorinės daiktų savybės, taip pat ir mums nežinomos vidinės daiktų savybės, pasak autorės, yra tam tikri aktyvūs pasaulio bruožai, priežastingai veikiančios galios arba jėgos. Tačiau negalima redukuoti vidi-

nių daikto savybių į išorines, ir atvirkščiai (Langton 2007 [1998]: 126). Išorinės daikto savybės nereprezentuoja vidinių, kurios nėra nei erdviškos, nei laikiškos, nei pasižymi kitomis charakteristikomis, būdingomis jusliškai suvokiamiems daiktams. Sąveikauja fenomenai, bet ne noumenai. Kūnai veikia vieni kitus tik dėl sąryšinių / santykinių savybių, noumenai neveikia vienas kito vidinėmis savybėmis. Vidinės „daikto paties savaime“ savybės lieka mums nežinomos amžinai (Langton 2004: 130). Kantiškasis nuosaikumas nėra koks nors bet kuri žinojimą sugriaunantis skepticizmas, kai atsisakoma pripažinti, jog mes apskritai turime kokį nors pagrįstą žinojimą apie pasaulį. Fenomenalios daikto savybės yra pažįstamos, o noumenalios – ne. Tad pažinimas negali prieiti tik prie noumeno vidinių savybių (Langton 2004: 134).

Anot Langton, būtent fenomenaliai sąveikai pažinti yra taikomi visi aprioriniai modeliai – apriorinės juslumo formos ir intelekto kategorijos, apie kurias kalba Kantas. Griežta, bet ne absoliučia prasme patirti ir pažinti galime tik fenomenalias apraiškas, bet ne daiktus savaime, kaip absoliučiąsias substancijas. Fenomenali apraiška yra tam tikra jėga. Kantui jėga, pasak filosofės, yra pagrindinė materijos savybė (Langton 2007 [1998]: 138). Vadinasi, mes esame veikiami noumeno ne tiesiogiai, bet tarpiskai, per išoriškai pasireiškiančias jo savybes-jėgas.

Fenomenalių objektų savybes tyrinėja mokslai. „Jėgos yra realios ir žinomos, bet jos nėra daiktai „kokie jie yra patys savaime“. Jos yra realios savybės, bet jos nėra vidinės savybės“ (Langton 2007 [1998]: 157). Jeigu daiktų savybės pasireiškia pasaulyje kaip tam tikros jėgos, vadinasi, turi būti ir kažkokie daiktai, kurie generuoja tas

jėgas, tačiau kurie patys tiesiogiai nepasirodo. Materija yra kaip patiriamų ir pažįstamų kūnų sfera, vadinasi, tėra tam tikra noumenų generuojamų savybių-jėgų sąveika ir žaismas. Iš to Langton daro išvadą, kad „daiktai patys savaime“ egzistuoja, nes jie būtinai turi egzistuoti kaip tų jėgų šaltiniai, tačiau mes visiškai negalime žinoti, kokie jie yra. Langton požiūriu, specifinė filosofo jėgos samprata yra esminis dalykas norint teisingai suprasti noumeno idėją.

Vidinės daikto savybės yra tos, kurias jis turi būdamas pats vienas, ir tos, kurių negalima nusakyti jokiais gamtos dėsniais, nes jos nepasireiškia fenomenaliai. Mokslai tiria absoliučios substancijos išorines savybes. Skirtingomis sąlygomis objektai gali turėti skirtingas savybes, nes skirtingomis aplinkybėmis jos gali pasireikšti arba ne. „Kantui esminis dalykas jusliniame patyrimo yra tai, kad jis yra *passivus*: ir dėl to fundamentalus faktas „galimo patyrimo objekto“ yra ne tai, kad jis yra objektas, kurį mes galime *suprasti*, bet tai, kad jis yra objektas, kuris *paveikia* mus“ (Langton 2007 [1998]: 186). Autorės įsitikinimu, esama didžiulio skirtumo tarp šių dviejų mąstymo apie patyrimą būdų. Nors *vidinių savybių* negalima stebėti iš principo, tačiau esama ir tokių *išorinių daikto savybių*, kurių negalime matyti todėl, kad neturime tam tikrų receptorių. Pavyzdžiui, elektromagnetinių bangų ar magnetizmo savo kūnu negalime užfiksuoti, nors šios savybės realiai egzistuoja. Tačiau, kaip nurodo Langton, yra specifinių juslių turinčių gyvūnų, gebančių fiksuoti fenomenus, kuriems užfiksuoti žmogus neturi juslinių galimybių, neturi tam tikro juslinės pagavos aparato.

Langton interpretacija yra pajėgi savaip paaiškinti vieną sunkiausiai suprantamų

Kanto tvirtinimų, kad noumenams negalima pritaikyti jokių laikinių, erdvinų formų ir kategorijų, naudojamų patyrimo objektams pažinti. Pasak Kanto, kategorijoms „<...> nebūdingas joks taikymas, jei jos atribojamos nuo bet kurio juslumo, t. y. jų negalima taikyti jokiam tariamam objektui <...>“ (Kant 1996: 236), „<...> reiškiniai, nors jų ir negalima priskirti prie grynojo intelekto objektų kaip daiktų pačių savaime, vis dėlto yra vieninteliai objektai, kurių atžvilgiu mūsų pažinimas gali įgauti objektyvų realumą, t. y. kurių atžvilgiu sąvokas atitinka stebinys“ (ibid.: 1996: 254) ir „<...> visa, kas stebima erdvėje arba laike, taigi visi mums prieinamo patyrimo objektai, yra ne kas kita, kaip reiškiniai, t. y. tik vaizdiniai, kurie tokiu pavidalu, kaip mes juos išivaizduojame – kaip tšios esybės arba kitimų eilės, – neegzistuoja patys savaime, už mūsų minčių“ (ibid.: 1996: 362). Fenomeną suvokiant kaip savybę ir kaip noumeno generuotą jėgą, pasidaro suprantama, kodėl metafizinis noumenas iš principo negali būti apmąstytas kantiškosiomis juslumo formomis (erdve, laiku) ir intelekto kategorijomis (kiekybės, kokybės, santykio, modalumo).

Langton teisingai nurodo, jog Kantą domina ne juslėmis fiksuojamas objektas, o mokslinis objektas ir kad filosofas savo teorijoje išvengia tam tikrų juslinio vaizdinio spąstų. Kantas iš tikro vengia sutapatinti gryną pojūtinį patyrimą su moksliniu patyrimu, kuris yra galimas tik dėl tam tikrų konceptualinių formų, apriorinių sąvokų ir principų. Todėl Langton pateikta fenomenalistinės Kanto interpretacijos kritika atrodo pagrįsta: juslumas pateikia tam tikrus vaizdinius, kurie egzistuoja tik sąmonėje, bet realios ir nuo sąmonės nepriklausomos yra pačios tuos

vaizdinius sukeliančios jėgos, kurias galima tyrinėti moksliskai, jas matuojant, nagrinėjant įvairias jų tarpusavio sąveikas.

Tačiau Langton teorijai vis dėlto išskyla keblumų. Autorės pozicija *fenomeno* ir *noumeno* skirties klausimu neatrodo įtikinama narinėjant ją adekvatumo Kanto filosofijai požiūriu.

Jeigu noumeno nėra erdvėje ir laike ir jeigu jis nepasižymi šiomis tik fenomenui apibūdinti skirtomis charakteristikomis, kokia prasmė apskritai yra kalbėti apie noumenus kaip apie tam tikrą daugį, kas jau savaime suponuoja bent jau aritmetines kategorijas, tam tikrą kiekybę? Gal noumenas, kaip įvairiausių fenomenalių jėgų sukėlėjas, tėra vienas?

Langton erdvę traktuoja kaip realiai egzistuojantį dalyką, o Kantas erdvę apibūdina tik kaip apriorinę jauslumo formą, išdėstydamas netgi tokią radikalią nuomonę: „<...> erdvė mintyse daro galimą fizinę erdvę, t. y. pačios materijos tįsumą <...>“ (Kantas 1972: 69). Tad problemiščiausia yra tai, kad Langton, nors ir kritikuodama fenomenalistinį Kanto teorijos supratimą, savo pozicijoje pati išlaiko tam tikrus fenomenalizmo elementus. Absoliučiosios substancijos savybės, nusakomos „išoriškumo“ ir „vidiškumo“ sąvokomis, nurodo esant realų erdviškumą, kas iš esmės priešinga Kanto transcendentalinei erdvės teorijai. Langton interpretacijoje erdvė, kurioje vyksta noumeno generuojamų savybių-jėgų žaismas, pati neišvengiamai tampa realia scena, tam tikra fenomenų talpykla. Kantas erdvę suvokia kaip apriorinę formą ir atkakliai neigia erdvės empirinį realumą.

Langton pateikta noumeno, kaip vidinės daikto prigimties arba daikto vidinių savybių, teorija prieštarauja Kanto tvirtinimams,

kad bet kokios apriorinės kategorijos – taigi ir pats *substancijos bei jos atributų modelis* – gali būti taikomas tik patyrimo objektams, empiriniams objektams, o ne metafiziniams esiniams tyrinėti. Tai viena pagrindinių Kanto transcendentalinės filosofijos išvadų. Transcendentiniai (metafiziniai) esiniai yra iš esmės neprieinami jauslumui, tad ir joks mokslas apie tokius dalykus nieko negali pasakyti. Kaip tik dėl to Kantas atmeta tradicinę metafiziką, tačiau proto radikaliai neapriboja tik gamtamoksliniu pažinimu, jis dar palieka ir filosofiją, kuri yra kitokių tikslų siekiantis mąstymas, tam tikra prasme papildantis žmogaus pažintinių gebėjimų visumą net ir tada, kai nurodo mokslinio pažinimo ribas. Metafiziniams esiniams pažinti kategorijos Kanto kritinėje filosofijoje netaikomos. Todėl, norint priimti Langton interpretaciją, atrodo, reikėtų palikti tik *išorinių savybių* teoriją, o *vidinių savybių* sąvoką suvokti kaip tam tikrą teorinę metaforą arba ją pakeisti kuo nors kitu. Jeigu vietoje vidinių savybių būtų kalbama apie pasaulio ar daiktų pradus ir (ar) pagrindus arba net vieną pagrindą, tektų grįžti prie jau žinomų filosofinių ir teologinių argumentų. Noumenas tokiu atveju taptų panašus į Aristotelio pamatinę veikiančiąją jėgą arba pirmąjį judintoją.

Priėmus Langton prielaidas apie dvi noumeno savybių rūšis, „daiktas pats savaime“ pasirodo kaip realiai egzistuojantis esinys, savybių-jėgų generatorius, atsiranda galimybė kalbėti bent apie dalinį noumeno pažinimą, nes juk fenomenas yra noumeno savybė, o pažindami noumeno savybes pažįstame ir jį patį. Tačiau Kantas gausybėje savo teorinių darbų vietų atkakliai neigia noumeno pažinimą. Kaip reikėtų suderinti Langton sampratą su tokiais Kanto tvirtini-

mais: „<...> kiekvienas mūsų stebėjimas yra tik reiškinio įsivaizdavimas <...> daiktai, kuriuos mes stebime, patys savaime nėra tokie, kokiais juos laikome stebėdami <...> Kokie daiktai galėtų būti patys savaime ir nepriklausomi nuo bet kokio mūsų joslumo imlumo – tai mums lieka visiškai nežinoma“ (Kant 1996: 88); „<...> tai, kas pagal grynąjį intelektą, materijoje besąlygiškai viduja, taip pat tėra chimera, nes materija visai nėra grynojo intelekto objektas; o transcendentalinis objektas, galbūt sudarantis reiškinio, kurį mes vadiname materija, pagrindą, tėra kažkas, ko mes netgi negalėtume suprasti, jei kas nors ir galėtų pasakyti, kas tai yra. Juk mes galime suprasti tik tuos žodžius, kurie turi atitikmenį stebėjime“ (ten pat: 253); „<...> noumeno sąvoka nėra objekto sąvoka, ji yra tik neišvengiamai su mūsų joslumo apribojimu susijęs klausimas <...>“ (ibid.: 259). Tad noumeno, pasak Kanto, net nėra galima iš viso kaip nors konceptualizuoti, jis nėra apibūdinamas jokiais sąvokomis. Be to, čia noumenas pasirodo veikiau ne tik kaip dar nekonceptualizuotas ar nekonceptualizuojamas iš principo, bet ir kaip nuo žmogaus joslino receptyvumo nepriklausantis daiktas. Noumeno sąvoka Kantas nori įsteigti greičiau epistemologinę, negu ontologinę perskyrą, nes jis kritiškai reflektuoja joslinį receptyvumą bei į daiktą projektuojamas įvairias pažintines schemas. Tad čia galima matyti, jog Kantas priešinasi tam tikram daikto sužmognimui, atkreipdamas dėmesį į pažinimo objekto subjektyvumą būtent šiais dviem aspektais netgi mokslinėje, tiriamojoje veikloje. Aišku, paties Kanto teorinė schema irgi yra labai kebli, nes mąstytojas kalba apie realiai egzistuojančius, nuo sąmonės nepriklausomus daiktus, kuriuos supranta dar

ir kaip joslinių vaizdinių sukėlėjus. Todėl be atitinkamos ontologijos šitokių teiginių irgi negalima pagrįsti. Vengdamas joslino ir konceptualinio daikto, kaip mokslinio pažinimo objekto, subjektyvavimo Kantas negali radikaliai supriešinti ir atskirti „daikto paties savaime“ nuo „reiškinio“. Todėl kyla klausimas: ar apskritai ne tik „vidinių savybių“ teorija, kuri noumeną traktuoja kaip realiai egzistuojantį nepažinų jėgų generatorių, bet ir „išorinių savybių“ teorija atitinka Kanto filosofiją?

Langton yra teisi, kad nereikėtų supriešinti kantiškųjų fenomeno ir noumeno, tačiau jos pačios atliktas tokios pozicijos pagrindimas taip pat neatrodo įtikinamas. Vidinės ir išorinės savybės tikrovę ontologiškai į dvi dalis suskaido ne blogiau, negu griežtai vienas nuo kito atriboti *reiškinys* ir *daiktas pats savaime*. Jeigu absoliuti substancija, noumenas, turi tam tikrą vidinę prigimtį, vidines savybes, kurios niekaip nepasireiškia, o fenomenalios savybės yra išoriškos noumeno atžvilgiu, pasidaro nelabai aišku, kodėl, kaip teigia Langton, noumenas ir fenomenas nesuskaido tikrovės į dvi dalis. Tai, kad fenomenas *pavadinamas* absoliutaus subjekto savybe, neatrodo pakankamas pagrindas, leidžiantis išvengti fenomeno ir noumeno dualizmo.

Ontologizuotos Langton interpretacijos natūrali išdava – tai, kad noumenas patampa realia ontologine esybe, turinčia savašias pozityvias apibrėžtis – vidines savybes, kurios, kas yra paradoksalu, neprieinamos josliskai ir negali būti niekaip kitaip fiksuojamos iš principo. Langton teorinė pozicija, postuluojanti nepažinų jokiais kategorijomis ir jokių stebėjimų neprieinamą realiai egzistuojantį „daiktą patį savaime“, būdama pernelyg ontologizuota, iškrinta iš Kanto

transcendentalinės filosofijos rėmų, nes čia akivaizdžiai bandoma kurti tam tikra metafizika, tam tikras pažinimas to, kas iš principo negali būti patyrimo objektas. Kantas būtent tokio tipo metafiziką ir atmeta nemanydamas, kad vien tik sąvokomis galima plėtoti užpojūtinių sferų tyrinėjimus. Filosofo požiūriu, neįmanoma ką nors prasminga pasakyti apie transcendentinius esinius, nes visos apriorinės sąvokos, principai, jausmo formos bei patys jusliniai stebiniai tėra tik transcendentalinės patyrimo objektų pažinimo sąlygos. Tad pati Langton pozicija pasidaro metafizinė ta prasme, kurią Kantas kritikuoja savo transcendentalinėje filosofijoje.

Nors vidinių ir išorinių savybių teorija gali būti kritikuojama kaip ne visai suderinama su kritine filosofija, tačiau, nekeltant šiai interpretacijai didžiausių adekvatumo Kanto transcendentalinei filosofijai reikalavimų, Langton radikali filosofinė pozicija pati savaime atrodo įdomi ir svarstyti kaip savitas požiūris į tai, kas gali ir kas iš principo negali būti patirta bei pažinta. Todėl Langton interpretaciją galima traktuoti ar kaip ontologizuotą Kanto *noumeno* teorijos pratęsimą, ar kaip originalią filosofinę variaciją „daikto paties savaime“ tema.

Išvados

1. Langton savąja interpretacija, kurioje *fenomeno* ir *noumeno* skirtis suvokiama kaip dviejų *absoliučiosios substancijos* savybių perskyra, ontologizuoja kantiškąją „daikto paties savaime“ problemą.
2. Autorės teorinė pozicija yra pajėgi savaip paaiškinti du keblus Kanto teorijos momentus: a) kadangi fenomenas

yra išoriškas noumeno atžvilgiu ir yra noumeno savybė, pasireiškianti kaip jo generuojama jėga, „daiktas pats savaime“ pasidaro transcendentiška esybė, kurios todėl ir neįmanoma apibūdinti kantiškosiomis jausmo formomis ir intelekto kategorijomis; b) pojūtinio patyrimo vaizdiniai (skonis, spalva, garsas ir kt.) egzistuoja tik žmogaus sąmonėje, tačiau tai, kas šiuos vaizdinius sukelia, yra realiai egzistuojančios jėgos, todėl šiuo požiūriu galima atmesti fenomenalistinę tam tikrų Kanto teorijos vietų interpretaciją – filosofas nebegali būti sutapatintas su Berklio solipsistiniu imaterializmu.

3. Vertinant Langton interpretaciją adekvatumo Kanto teorijai požiūriu galima išskirti tokius kritinius aspektus: a) jeigu noumenas yra transcendentiškas esinys, nėra pagrindo kalbėti apie noumenų daugį, nes kantiška prasme jokios, taigi ir aritmetinės, kategorijos negali būti taikomos „daiktui pačiam savaime“ apibūdinti; b) Langton erdvę suvokia kaip realiai egzistuojantį dalyką, o Kantas – kaip apriorinę jausmo formą; c) autorė pateikia noumeno ontologiją – dar vieną transcendentinės metafizikos teoriją, ką Kantas ir kritikuoja savo transcendentalinėje filosofijoje ir apskritai atmeta; d) jeigu noumeno savybė yra fenomenas, kuris gali būti pažintas arba tyrinėjamas moksliskai, noumenas pats pasidaro iš dalies pažinamas ir prieinamas mokslui – kas nėra suderinama su Kanto teorijos teiginiais; e) jeigu noumenas yra niekaip iš principo neprieinamos savybės, o fenomenas – prieinamos ir galimos tyrinėti savybės, tikrovė išlieka suskaidyta į dvi dalis.

4. Nekeliant Langton interpretacijai adekvatumo Kanto filosofijai reikalavimų, jos teorinę poziciją galima traktuoti kaip

Kanto *noumeno* teorijos ontologinį pratęsimą arba kaip savarankišką filosofinę variaciją „daikto paties savaime“ tema.

LITERATŪRA

Berklis, Dž., 1988. *Traktatas apie žmogiškojo pažinimo principus*. Vilnius: Mintis.

Kantas, I., 1972. *Prolegomenai*. Vilnius: Mintis.

Kant, I., 1996. *Grynojo proto kritika*. Vilnius: Mintis.

Kant, I., 1998. *Critique of Pure Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.

Langton, R., 2007 [1998]. *Kantian Humility, Our Ignorance of Things in Themselves*. Oxford: Oxford University Press.

Langton, R. Kant's Phenomena: Extrinsic or Relational properties? A Reply to Allais, in URL: <http://web.mit.edu/langton/www/pubs/Allais.pdf> [žiūrėta 2011 m. spalio 9 d.].

Langton, R.; David, L., 1998. Defining "Intrinsic". *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. LVIII, No. 2.

Langton R. 2004. Elusive knowledge of things in themselves. *Australasian Journal of Philosophy*, Vol. 82, No. 1.

Langton, R., 2001. Reply to Lorne Falkenstein. Debate: Langton on things in themselves, *Kantian review*, Vol. 5.

Langton, R.; David, L., 2001. Marshall and Parsons on 'Intrinsic'. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 63, No. 2.

RAE LANGTON'S INTERPRETATION OF THE KANTIAN PROBLEM OF THE THING-IN-ITSELF

Edvardas Rimkus

S u m m a r y

The paper presents and examines Rae Langton's approach to the Kantian problem of noumena. Langton treats the distinction between noumena and phenomena as a distinction between two kinds of properties of the thing-in-itself. Phenomena are externally manifested qualities of noumena. Appearance is the power generated by noumena. Noumena also have intrinsic properties or the inner nature, which are not externally manifest and thus are not accessible

to cognition. The paper criticizes such conception of intrinsic properties, since it extends the scope of application of Kant's intellectual apriori categories and are not compatible with the possible significance of noumena as nonconceptual things independent of sensory receptivity.

Key words: Langton, Kant, thing-in-itself, intrinsic property, extrinsic property.

Iteikta 2011 10 12